ગ્રામવિદ્યા શાખા – તૃત્તીય વર્ષ બી.આર.એસ.
રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ એન્ડ હેલ્થ (ગૃહવિજ્ઞાન)
વિષય :– વસ્ત્રવિદ્યા   પેપર નં – ૭

❖ પ્રસ્તાવના:–

માનવી એ બુધ્ધિશાળી અને સામાજિક પ્રાણી છે. તે જયારે આદિમાનવ હતો ત્યારે વલ્કલનો વસ્ત્રો તરીકે ઉપયોગ કરતો. પરંતુ સમય જતાં બુધ્ધિનો ઉપયોગ કરી દોરાની, સંચાની અને કાપડની શોધ કરી. ધીમે ધીમે માનવી જાતે કાપડ બનાવીને, સીવીને પહેરતો થયો. આજના માનવીએ અશકયને પણ શકય કરવા પ્રયત્નો કર્યા અને તેમાં માનવીને સફળતા પણ મળવા લાગી છે.

જેવી રીતે શરીરને ટકાવી રાખવા આહારની જરૂરિયાત હોય છે. તેવીજ રીતે કપડાની જરૂરિયાત પણ માનવીને પોતાના શરીરના રક્ષણ અને પોતાને સુસજજ બની રહેવા જરૂરી છે. હાલ વિવિધ જાતના પોશાક એ માનવીની ઈચ્છાઓનુ પરિણામ છે. તેને માટે વિવિધતાવાળું કાપડ અને કપડાની શોધખોળ થઈ છે. તેમાં મુખ્ય હેતુ શારીરિક, માનસિક અને સામાજીક જરૂરિયાતોનો સંતોષવાનો છે.

❖ એકમ –૧

(૧) વસ્ત્રવિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર અને તેની અગત્યતાતો–

- ઉદ્યોગો
- આદિયુગ
- રેસાઓ
- રાજાઓ અને સામંતો
- મેજિક ફાઈબર
- શાળનો આવિષ્કાર અને વિજ્ઞાન પ્રગતિની અસરો

(૨) વસ્ત્રોની પસંદગીમાં ધ્યાનમાં રાખવાનાં પાસાંઓ :–

(૧) પ્રયોજન (ઉપયોગ)
(૨) ટકાઉપણું
(૩) કાર્યક્ષમતા
(૪) ઋતુ અને વાતાવરણની અનુકૂળતા
(૫) યોગ્ય કલર
(૬) સૌંદર્યાત્મક પક્ષ
(૭) કાપડની ધોલાઈ, સંભાળ અને સંગ્રહ
(૮) ફેશન
(૯) ગ્રેડ
(૧૦) મૂલ્ય

(૩) કાપડક્ષેત્રે ગ્રાહકોનાં પ્રશ્નો અને નિવારણ : –

- **પ્રશ્નો.**

(૧) સ્થાનિક વસ્ત્રોના પ્રશ્નો ઉપર નિર્ભર
(૨) આર્થિક ખરાબ પરિસ્થિતિના કારણે અરૂચિ
(૩) વસ્ત્ર પરિધાન અંગેની અજ્ઞાનતા
(૪) વસ્ત્ર અંગેનું જ્ઞાન
(૫) ગેરમાર્ગે દોરી જતી જાહેરાતો
(૬) બિનઉપયોગી ખર્ચ
(૭) મૂલ્યના સંદર્ભે અજ્ઞાનતા

➢ **નિવારણ.**
- (૧) ગ્રાહકોને યોગ્ય શિક્ષણ
- (૨) પ્રમાણિત જાહેરાતો
- (૩) પ્રામાણિકતા અને તેની નિશાની
- (૪) સૂચનાત્મક લેબલ લગાડવું
- (૫) ઉપભોગતા સંઘ

(૪) કપડાંની માનસિક અસરો :–
- (૧) વ્યકિત પરની અસર
- (૨) બાળકો ઉપર થતી અસર
- (૩) તરૂણાવસ્થા ઉપર થતી અસર

❖ એકમ –૨

(૧) તંતુની બનાવટ અને તેની પ્રક્રિયા :–
- (૧) કાંતણ

➢ **તંતુ એટલે શું ? :**

(તંતુની બનાવટ દરમ્યાન મુખ્ય ૧૧ તબકકાઓમાંથી રૂને પસાર થવું પડે છે)
- (૧) પ્લકીંગ
- (૨) પેકીંગ
- (૩) બ્લોરૂમ
- (૪) રૂની ગાંસડી
- (૫) હોપર ફીડર
- (૬) ઓપનર્સ
- (૭) ડસ્ટ
- (૮) સ્કચર
- (૯) કાર્ડીગ
- (૧૦) ડ્રોઈગરૂમ
- (૧૧) ક્રોમિંગ

➢ **તંતુની પ્રક્રિયા :**
- (૧) રીંગફ્રેમ
- (૨) મ્યુલફ્રેમ

(૨) દોરાના પ્રકાર (યાનના પ્રકાર) હેતુ :–
- ▪ સાધારણતંતુ
- ▪ મિશ્રિતતંતુ (નો.ફે.)

➢ **મિશ્રિતતંત**
- (૧) સ્લબયાન
- (૨) ફલેકયાન
- (૩) સ્પાઈરલ
- (૪) લૂપયાન
- (૫) નોટયાન
- (૬) ક્રિમ્પયાન
- (૭) ગ્રેન્ડેલયાન
- (૮) કૃત્રિમયાન

(૩) તૈયાર પોશાકની ગુણવત્તાઓનું મૂલ્યાંકન :–
- (૧) કાપડનું મૂલ્યાંકન
- (૨) ટકાઉપણાંનું મૂલ્યાંકન
- (૩) **બહાર પહેરવાનાં કપડાં**
  - (૧) કટીંગ (૨) સિલાઈ (૩) સાંધા (૪) હેમ્સ (૫) ફાર્સનીંગ

(૪) વસ્ત્રનિર્માણનાં રચનાત્મક સિધ્ધાંતો :–
- (૧) પ્રપોશન (પ્રમાણસરતા)
- (૨) સમતોલન
- (૩) લય
- (૪) આકર્ષણ કેન્દ્ર
- (૫) અનુરૂપતા (હારમનિ)

❖ એકમ –૩

(૧) સંસ્કૃતિ અને ફેશન :–

(૧) સંસ્કૃતિ બદલાય તેમ ફેશન બદલાય

➢ ફેશનઃ–

(૧) ફેશન ઉધોગમાં પાયાની કેટલીક હકીકતોનો સમાવેશ

(૨) ફેશનમાં નવિન ફેરફાર

(૨) ફેશન સાયકલઃ

(૧) ફેશનની શરૂઆત

(૨) ફેશનનો ધીરે – ધીરે સ્વીકાર

(૩) ફેશનની સંતૃપ્ત અવસ્થા

(૪) ફેશનનું અસ્તિત્વ નાબૂદીના માર્ગે

(૫) ફેશન જવાની તૈયારી

(૩) કપડાં અને માણસનું વર્તન :

(૧) કપડાં અને સ્વ અભિવ્યકિત

(૨) પોશાક પ્રત્યે વ્યકિતગત રસ

(૩) કપડાં તેનું મહત્વ અને મોભો

(૪) પોશાક પ્રત્યેનું વ્યકિતનું વલણ :–

(૧) સંસ્કૃતિ

(૨) જૂથ તેમજ વ્યકિત મૂલ્યો

(૩) બદલાતા મૂલ્યો

❖ એકમ –૪

(૧) પરંપરાગત ભરતકામ :–

(૧) કાથા ભરત

(૨) પંજાબી ફૂલકારી

(૩) ચંબાભરત

(૪) કાશ્મીરી ભરતકામ

(૨) ગુજરાતનું ભરતકામ :–

(૧) કચ્છી ભરતકામ

- (૧) મોચી ભરત
- (૨) કણબી ભરત
- (૩) આહિર ભરત
- (૪) રબારી ભરત

(૨) કાઠિયાવાડી ભરતકામ

- (૧) હીર ભરત
- (૨) આભલા ભરત
- (૩) સાંકળી ટાંકો
- (૪) સિંધી તરોપા
- (૫) જડાઉ ભરત
- (૬) મોતી ભરત

(૩) કાંથા ભરત, મણિપુરી ભરતકામ, કર્ણાટકનું કસ્તુરી ભરત, ઝરીનું ભરતકામ, અકનકારી, જાળી ભરત

(૪) પરંપરાગત વસ્ત્રોઃ– ઢાકાની મલમલ, ઢાકાની સાડીઓ, ચંદેરી સાડીઓ, બાલચૂર સાડીઓ, બ્રોકેડ સાડીઓ, કમખ્વાબ, પાટથાન, પિતામ્બર પટોળા, બાંધણી, કલમદાર

❖ **એકમ –૫**

(૧) કાપડની ઉપર કરવામાં આવતી પરિસજજતાનાં હેતુઓ અથવા ધ્યેયો :–

- ➢ યાંત્રિક પરિસજજતા
- ➢ રાસાયણિક પરિસજજતા

(૨) છાપકામની અગત્યતા અને તેનાં પ્રકારો :–

(૧) બ્લોક પ્રિન્ટીંગ
(૨) સ્ક્રીન પ્રિન્ટીંગ
(૩) રોલર પ્રિન્ટીંગ
(૪) સ્ટ્રેનસિલ પ્રિન્ટીંગ
(૫) બાટીક પ્રિન્ટીંગ
(૬) ટાઈ એન્ડ હાઈ પ્રિન્ટીંગ
(૭) એક સ્ટેકર પ્રિન્ટીંગ
(૮) ડુપ્લેક્ષ પ્રિન્ટીંગ

(૩) પેટર્ન મેકિંગની પધ્ધતિઓ :–

(૧) ફલેટ પટર્ન મેકિંગ
(૨) બ્લોક પેટર્ન

(૪) ડ્રાફટીંગ

❖ **પ્રાયોગિક કાર્ય –**

(૧) ડ્રેસ મેકિંગના સિધ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરીને નીચેના નમુનાઓ તૈયાર કરવા.

(૧) ડ્રેસ
(૨) નાઈટી
(૩) આઠ કળીનો ચણિયો

(૨) ભરતકામના નમુનાઓ તૈયાર કરવા

(૧) રબારી ભરતકામ
(૨) જરદોસી ભરતકામ
(૩) બંગાળી ભરતકામ
(૪) પેચવર્ક ભરતકામ
(૫) લોંગ એન્ડ શોર્ટ
(૬) એમ્બ્રોડરી ભરતકામ

(૩) અંકોડીકામ :– (૧) ઊનની કોટી બનાવવી
(૨) બેબી ફ્રોક બનાવવું (ઊનનું)

❖ **સંદર્ભગ્રંથો –**

(૧) બેઝીક કલોપીંગ એન્ડ ટેક્ષટાઈલ.

- ➢ અસ્મિતાબેન પટેલ
- ➢ ભાનુ ડી. પટેલ

(૨) વસ્ત્ર વિજ્ઞાન એવં પરિધાન

- ➢ નિરજા યાદવ

(૩) સિવણ માર્ગદર્શિકા

- ➢ નિર્મળાબેન સી. મિસ્ત્રી

(૪) સિવણકામ

- ➢ ભાનુબેન ડી. પટેલ